

Araştırma Makalesi / Research Article

Tarih Öğretmenlerinin İslam Tarihi Öğretiminde Karşılaştıkları
Problemlere İlişkin GörüşleriOpinions of History Teachers on the Problems Encountered in Teaching Islamic
HistoryYusuf Ziya AKTAŞ ¹ & Uğur ÜNAL ²

Geliş/Received:29.06.2022

Kabul/Accepted:03.11.2022

Öz

Bu araştırmanın amacı, tarih öğretmenlerinin, İslam tarihi öğretiminde karşılaştıkları problemleri ve bu problemlere ilişkin öğretmen görüşlerini incelemektir. Araştırma 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında lise düzeyinde görev yapan 20 tarih öğretmeni ile yürütülmüştür. Araştırma kapsamında tarih öğretmenleri ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, tarih öğretmenlerinin meseleye ilişkin algılarının daha bütüncül bir şekilde incelenebilmesi için, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmış ve nitel yaklaşım kapsamında yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Çalışmanın amacına yönelik hazırlanan sorular, öğretmenlere yöneltilmiştir. Öğretmenlerin görüşme formunda yer alan sorulara yönelik vermiş oldukları cevaplar, görüşler, tespit ettikleri sorunlar ve çözüm önerileri içerik analizine tabi tutularak kategorilerine göre değerlendirilmiş ve maddeleştirilerek sunulmuştur. Çalışma neticesinde öğretmenlerin karşılaştığı problemler; öğretim programından, ders kitabından ve ders işleniş biçiminden kaynaklı problemler olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Araştırma neticesinde karşılaşılan en önemli problemin, İslam tarihinin bir inanç alanı olarak görülmesi ve tarihselleştirilememesi olduğu belirlenmiştir. Elde edilen veriler, mevcut çalışmalar ışığında tartışılmış ve İslam tarihi konularının öğretimine yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İslam tarihi, tarih öğretimi, tarih öğretmenleri

Abstract

The purpose of this research is to examine the problems that history teachers encounter in teaching Islamic history and their views on these problems. The research was carried out with 20 history teachers working at high school level in public schools affiliated to the Ministry of National Education in the 2021-2022 academic year. Within the scope of the research, face-to-face interviews were conducted with history teachers. In the research, phenomenology design, one of the qualitative research methods was used and a semi-structured interview form was prepared within the scope of the qualitative approach in order to examine the perceptions of history teachers about the issue in a more holistic way. The questions prepared for the purpose of the study were directed to the teachers. The answers given by the teachers to the questions in the interview form, their opinions, the problems they identified and the solution suggestions were evaluated according to their categories by subjecting the content analysis and presented in an itemized form. Problems faced by teachers as a result of the study; The problems arising from the curriculum, the course book and the way the course is taught are handled in three categories. As a result of the research, it has been determined that the most important problem encountered is that the history of Islam is seen as a field of belief and cannot be historicized. The data obtained were discussed in the light of existing studies and some suggestions were made for the teaching of Islamic history subjects.

Key Words: Islamic history, history teaching, history teachers

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Doktora Öğrencisi, Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye. E-posta: yusufziya140@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-3136-6449>

² Prof. Dr., T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ankara/Türkiye, Türkiye. E-posta: ugurberra@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-1077-4408>

1. GİRİŞ

İnsanlık, geçmişten günümüze yaşadığı tarihsel süreçleri daha kolay inceleyebilmek adına tarihi kapsamları açısından farklı konu dallarına ayırmış, varoluştan günümüze en önemli konuların başında gelen inançların tarihsel süreçlerini de dinler tarihi özelinde incelemiştir. Semavi dinlerin sonuncusu olan İslam dinini tarihi de hiç şüphesiz insanlık tarihinin önemli bir parçasını oluşturmuş ve tarihçiler tarafından önemle incelenerek kaleme alınmıştır.

İslam tarihi; İslam'ın doğuşundan günümüze kadar, Müslümanların gerçekleştirmiş oldukları kültürel, sosyal, siyasi, ekonomik ve dinî faaliyetleri sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen sosyal bilimdir [Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2005]. Tarihteki tüm Müslüman millet ve devletler, İslam tarihi biliminin konusudur. İslam tarihi bu millet ve devletlerin tarihi arka planlarını, sonraki varlıklarını, kurumlarını, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yönlerden ele alıp İslâm kültür ve medeniyeti içerisindeki yerlerini bilimsel olarak tespit etmeye çalışır (Avcı, 2010).

Tarih öğretiminin en önemli amaçlarından biri de Türk tarihini ve kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavratarak, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde öğrencilerin sorumluluk almalarını sağlamaktır (Yazıcı, 2013, s. 546). Kültürümüzün en temel ögesi olan İslam dininin ve medeniyetinin tarihinin de kuşkusuz yeni nesillere doğru ve bilimsel şekilde aktarımı açısından oldukça önemlidir. Zira Bir toplumun hafızasının, kültürel kimliğinin oluşmasında ve nesillere aktarılmasında tarih eğitiminin önemli bir rolü vardır.

Dünya üzerinde bir milyarı aşkın mensubu bulanan İslam dininin tarihinin aktarılması da hiç şüphesiz ki büyük önem teşkil etmektedir. Sosyolojik olarak İslam tarihi incelemelerini diğer tarih incelemelerinden ayıran en önemli husus, bunun bir din ve inanç tarihi olmasıdır. Bu nedenle, İslamiyet'in doğuşundan günümüze dek gelen olayları doğru şekilde okumak, analiz etmek ve tarih biliminin metodolojisi içerisinde yorumlayarak doğru sonuçlara ulaşmak önemlidir. Zira ulaşılan sonuçları gelecek nesillere sağlıklı ve sistemli bir biçimde aktarmak İslam tarihi öğretiminin esas amacı olmalıdır (Aktaş, 2018).

İslam tarihine Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminde de yer verilmekteydi. Ancak Tanzimat döneminden 1891 yılına kadar yayımlanan talimâtname veya nizamnamelerde ilköğretimde İslam tarihi konularının hangi ders altında okutulduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. İlköğretimin ilk kapsamlı programı olan 1891 tarihli Dersaâdet ve Kasabât İbtidâî Mektepleri müfredatında İslam tarihi konularının İlm-i Hâl ve Tarih dersleri içinde; II. Meşrûtiyet döneminde ise Malumât-ı Diniyye ile Tarih dersleri içinde yer aldığı görülmektedir (Kazancıoğlu, 2021).

Ahmet Yaşar Ocak'a göre, Türkiye İslam tarihçiliğinin Dünya İslam tarihçiliği içindeki yeri henüz referans bir tarihçilik seviyesinde değildir. Ocak, İslam tarihi öğretimindeki temel problemleri zihniyet problemleri ve metodoloji problemleri olmak üzere iki ana başlık altında inceleyerek mevcudun dışında yeni bir İslam tarihi yazımı teklifinde bulunmaktadır (Ocak, 2020).

Müslüman olmayan ülkelerde İslam tarihi konularını anlatan öğretmenlerin büyük çoğunluğu, sistematik bilgiye sahip olmamakla birlikte, İslamiyet ve Müslümanların tarihi hakkında kendi sosyal çevreleri içerisinde öğrendikleri ve büyük çoğunluğu basın-yayın organlarından, sinema filmlerinden edinilmiş kıt ve hatalı bilgilerle meseleye yaklaşmaktadır (Douglass & Dunn, 2003).

İslam tarihi konuları ortaöğretim müfredatı konuları içerisinde yer almayı fazlasıyla hak etmektedir. Öğrencilerin konuya ilgilerinin artması için İslam tarihi öğreten öğretmenlerin bilgiye, sempatiye, özgünlüğe ve hepsinin ötesinde özgüvene ihtiyaçları vardır (Kinloch, 2005).

İnalcık, (1953) çalışmasında İslam tarihinin genel içeriği hakkında objektif araştırmalar yapılmadıkça, bir İslam ülkesinin tarihi, İslam tarihinin genel yapısı içerisinde incelenmedikçe anlaşılabilir değildir. (İnalcık, 1953).

İslam Tarihi ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen “İslam Tarihi öğretimi” ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Ülkemizde İslam tarihi öğretimi yalnızca dini eğitimin verildiği kurumlar olan imam hatip okulları ve ilahiyat fakültelerinin değil tarih öğretimi yapan tüm kurumların önemli bir meselesidir. Dünya tarihinin en önemli parçalarından birini oluşturan İslam Tarihi eğitim-öğretimin her kademesinde uygun bir metodoloji ile genç kuşaklara aktarılmalıdır. Zira İslam Tarihi parçası olmadan dünya tarihi yapbozu büyük ölçüde eksik kalacaktır. İslam tarihi bugün yalnızca 1.57 milyar mensubu ile dünya nüfusunun %23’ünü oluşturan Müslümanlar için değil, tüm insanlık için önem arz etmektedir (Aktaş, 2018).

Günümüzde ulus devletler her ne kadar kendi ulusal tarih anlayışlarını oluşturmuş olsa da Müslüman nüfusun dünyanın pek çok bölgesinde yer alması dolayısıyla ülkelerin müfredatlarında İslam tarihi öğretime yer verilmiştir. Pek çok ülkede genç kuşaklara aktarılan İslam tarihi içeriği, genç nesillerin dünyanın geçmişini ve bugünü anlamlandırmasında kullandığı bilgilerin temelini oluşturmaktadır. “Öteki” tanımının “islamafobi” ve “batımerkezcilik” kavramlarının tartışılmaya devam ettiği günümüzde nitelikli İslam tarihi öğretiminin bu sorunların üzerinden gelerek barışçıl tarih öğretimi anlayışına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Basmakalıp ve kırmızı çizgiler içerisinde kurtarılarak tarihsel düşünme becerileri çerçevesinde İslam tarihini yeniden okuyabilmek ve genç kuşakların bu önemli tarihsel süreci yeniden yapılandırmaları büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde Müslüman ülkelerdeki İslam tarihi öğretimi pek çok problemle karşı karşıyadır. Bu problemlerin en önemlisi ise eğitim sistemlerindeki farklılıklardır. Bu farklılıklar İslam tarihinin öğretim metodlarında farklı yaklaşımların artmasına sebep olmuştur (Beg, 2006 s. 7). İslam tarihi konuları ülkemizde, ortaokul 6.sınıf düzeyinde sosyal bilgiler dersi “Tarihe Yolculuk” ünitesi içerisinde, lise 9. sınıf düzeyinde tarih dersi “İslam Medeniyetinin doğuşu” ünitesi içerisinde verilmektedir. Ayrıca imam hatip liseleri için hazırlanan 12. sınıf düzeyinde verilen “İslam Kültür ve Medeniyeti” ve “İslam Tarihi” dersleri mevcuttur.

Milli Eğitim Bakanlığı (2014) İslam Tarihi dersi öğretim programında 8 genel amaçtan bahsetmektedir. Bunlar;

1. İslam tarihini dinî, siyasi, ekonomik ve kültürel boyutları ile kavrar.
2. İslamiyet’in doğuşu ve Hz. Muhammed Döneminin olayları hakkında bilgi sahibi olur.
3. Dört Halife Döneminde meydana gelen olaylar hakkında bilgi sahibi olur. Emeviler döneminde meydana gelen olayları sebep ve sonuçları ile açıklar.
4. Abbasi Devleti’nin kuruluşunu ve bu dönemin dinî ve siyasi olaylarını inceleyerek bu dönemdeki kültürel gelişmeleri bilir.
5. Türklerin İslamiyet’e girişleri ile İslam kültür ve medeniyetine katkılarını bilir.
6. Günümüz İslam ülkeleri ile Müslüman topluluklarını tanıyarak ve bunların buldukları coğrafi bölgeleri tanıyarak.
7. İslam tarihinin birçok Müslüman topluma ait farklı tarihsel deneyimleri içerdiğini ve bu deneyimlerin farklılıklarıyla birlikte günümüzde de yararlanılması gereken büyük bir birikim olduğunu farkında olur.
8. İslam tarihinde kazanılan bilgileri, diğer kültür ve alan derslerinde öğrenilen bilgilerle karşılaştırarak ve ilişkilendirir.

Yılmaz ve Avcı, (2018) tarih öğretiminde yaşanan problemleri incelerken; tarih öğretiminin amaçlarından, ders kitaplarından ve müfredattan, ders materyallerinin eksikliğinden, tarih öğretmenlerinin eğitimindeki eksikliklerden kaynaklanan problemler, gibi başlıklar altında karşılaşılan problemleri sınıflandırmışlardır. Tarih öğretiminin bir parçası olarak İslam tarihinde karşılaşılan problemler de böyle bir tasnife tutulabilir. İslam tarihi konularının öğretiminde, öğretim programı, ders kitabı gibi etmenler şüphesiz büyük önem taşımaktadır. Fakat sürecin içerisinde meseleyi bizzat deneyimleyen öğretmenlerin, henüz detaylı araştırmaların yapılmadığı İslam tarihi konularının öğretimi üzerindeki görüş ve düşünceleri büyük önem taşımaktadır.

1.1.Araştırmanın Amacı

Alanyazın incelendiğinde İslam tarihi ve öğretiminin tarihi ile ilgili çeşitli çalışmalar (Aktaş, 2018; Aktaş ve Ünal, 2018; Ayrancı, 2014; Beg, 2006; Dadan, 2019; Douglass ve Dunn, 2003; Kazancıoğlu, 2021; Kırmıt, 2020; Kinloch, 2005; Tanrıoğen, 1993; Taşkıran ve Tarık, 2019; Özkan, 2010; Ürkmez, 2016) yapıldığı görülmektedir. Yine alanyazın incelendiğinde öğretmen görüşlerine dayalı olarak birçok saha çalışmasının (Aydın, 2021; Taşer ve Polat, 2015; Tamdoğan ve Aktan, 2019; Turan, 2015; Akbaba, Demirtaş, Birbudak ve Kılcan, 2016; Sadık Yılmaz ve Avcı, 2018) yapıldığı da görülmektedir. Ancak önemli bir konu olan İslam tarihi konularının öğretimi hakkında saha uygulayıcıları olan öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırma ile bu boşluğun doldurulması hedeflenmektedir. Araştırmada tarih öğretmenlerinin İslam tarihi konularının öğretiminde karşılaştıkları durumların (problemlerin) neler olduğu ve bu deneyimlerden hareketle ne gibi önerileri olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Çalışma, öğretmenlerin deneyim ve bakış açılarına odaklanarak onların algı ve deneyimlerinin ortaya konması hedeflendiğinden nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2016 s. 41). Nitel içerik analizi ise araştırma verilerini sistematik olarak böler ve aşamalı bir şekilde inceler. Analizin boyutları ise materyalin çeşitli kategoriler haline getirilmesi yoluyla önceden belirlenir. Kategoriler tanımlandıktan sonra veriler gözden geçirilir ve var olan kategori listesine uygun bir terim, cümle ya da paragraf bulunduğu eklenir (Mayring, 2011, s. 117-119).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, 2021- 2022 eğitim ve öğretim yılında Çankırı ve Ankara illerinde, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet liselerinde görev yapan 20 tarih öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu amaçsal örnekleme yöntemlerinden olan kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemine uygun olarak belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemine uygun olarak bu çalışma grubunun seçilmesinin nedeni araştırmacının bulunduğu şehirde olmasıdır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme yakın olan ve erişilmesi kolay olan durumun seçilmesidir. Hız ve pratiklik kazandırır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

ÖĞRETMEN	KIDEM	YAŞ	CİNSİYET	MEZUNİYET	OKUL TÜRÜ
Ö1	7	35	K	EF(Eğitim Fakültesi)	Anadolu Lisesi
Ö2	13	42	E	FEF(Fen Edebiyat Fakültesi)	Anadolu Lisesi
Ö3	7	32	K	EF	Anadolu Lisesi
Ö4	15	39	E	FEF	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Ö5	6	36	K	FEF	Anadolu Lisesi
Ö6	5	32	E	EF	İmam Hatip Lisesi
Ö7	12	41	E	FEF	Anadolu Lisesi
Ö8	10	43	K	EF	Anadolu Lisesi
Ö9	13	38	E	EF	Anadolu İmam Hatip Lisesi
Ö10	5	30	E	FEF	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Ö11	15	39	K	EF	Anadolu Lisesi
Ö12	8	33	E	FEF	Anadolu Lisesi
Ö13	20	45	E	FEF	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Ö14	12	37	K	EF	Anadolu İmam Hatip Lisesi
Ö15	22	49	E	FEF	Sosyal Bilimler Lisesi
Ö16	9	35	E	EF	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Ö17	25	51	E	FEF	Anadolu Lisesi
Ö18	23	50	K	EF	Sosyal Bilimler Lisesi
Ö19	16	43	E	FEF	Güzel Sanatlar Lisesi
Ö20	18	42	E	EF	İmam Hatip Lisesi

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada, yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi hem belirgin hem de açık uçlu sorular içeren görüşme yöntemidir (Merriam, 2009). Yapılandırılmış görüşme tekniğine göre daha esnek olan bu teknikte, araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları hazırlar. Bunun yanında araştırmacı görüşmenin akışına bağlı olarak değişik, yan ya da alt sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırılan kişilerin de araştırma üzerinde kontrolleri bulunmaktadır (Yalçınar, 2006).

Görüşme formu hazırlanırken öncelikle sorulacak sorular belirlenmiştir. Sorular oluşturulurken kolay anlaşılabilir sorular yazma, açık uçlu sorular sorma, odaklı sorular hazırlama, yönlendirmekten kaçınma, çok boyutlu sorular sormaktan kaçınma ve soruları mantıklı bir biçimde düzenleme gibi ilkelere (Yıldırım ve Şimşek, 2008) dikkat edilmiştir.

Görüşmede kullanılacak soruları seçmek için öncelikle soru havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular üzerinde iki alan uzmanının görüşleri de alınarak elemeler ve düzenlemeler yapılmıştır. Verilen dönütlere doğrultusunda düzenlenerek son haline getirilen sorulara araştırma hakkında gereken bilgiler ve katılımcıların demografik bilgileri eklenmiştir. Görüşme formundaki sorular araştırmacıların zihninde belirli anlamları içerdiği için bazen diğer kişiler tarafından aynı sorular farklı anlaşılabilir (Türnüklü, 2000). Bunun için hazırlanan 12 görüşme sorusu öncelikle 4 kişilik bir pilot gruba uygulanmıştır. Pilot uygulama sonucu herhangi bir yanlış anlaşılmaya neden olan soru olmadığı anlaşılmış ve gerçek uygulamaya geçilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma grubu olarak belirlenen okullarda görev yapan öğretmenlere ve araştırmacıya uygun olan zaman dilimi önceden ayarlanarak randevu talep edilmiştir. Katılımcı öğretmenlere görüşme başlamadan önce, görüşmelerin en az 15 dakika süreceği, kimliklerinin hiçbir şekilde başka kişilerle paylaşılmayacağı, elde edilen bilgilerin/bulguların sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacağı önceden bildirilmiştir. Görüşmeye katılan öğretmenlerin gönüllü olmasına dikkat edilmiştir. Görüşmeler 2022 yılını mart ayında okullar ziyaret edilerek yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde katılımcıların tercih ettikleri ve görüşmenin sağlığını etkileyecek dış ses ve gürültünün olmadığı mekanlar tercih edilmiştir. Görüşme esnasında kayıt altına alınan görüşler düzenlenerek bilgisayara metin halinde aktarılmış, görüşülen öğretmene de okutularak onaylatılmış, şifreli dosyaya kaydedilerek korunmuştur.

Verilerin analizi kısmında öğretmenlerin görüşme formunda yer alan sorulara yönelik vermiş oldukları cevaplar, içerik analizine tabi tutulmuştur.

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerliliğini ve güvenirliliğini sağlamak için çeşitli önlemler alınmıştır. Öncelikle verilerin analizinde kişisel yorumlar eklenmeden doğrudan alıntılara yer verilmiş sonrasında araştırmacı yorumlarının paylaşılması bu amaçla gerçekleştirilen etkinliklerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Ayrıca araştırmada veri toplama ve analiz işlemleri için iç geçerlik ve dış geçerlik açısından başka araştırmacı ile birlikte sonuçlar teyit edilmiştir. Diğer araştırmacı tarafından yapılan analiz sonucunda ulaşılan kod, kategori ve temalar asıl araştırmacının ulaştıklarıyla kıyaslanmıştır ve kodlayıcı güvenirlilik kat sayısı $Güvenirlilik = \frac{Uzlaşma\ Sayısı}{Uzlaşma + Uzlaşmama\ Sayısı}$ formülüyle hesaplanmıştır. Güvenirlilik hesaplaması sonucu % 85 olarak belirlenmiştir. Elde edilen kat sayısının %70'in üzerinde olması durumunda araştırmacının veri analizi güvenilir kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994).

2.6. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırma için Gazi Üniversitesi Etik Komisyonunun 21.12.2021 tarih ve 20 sayılı toplantısında 2022-383 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Tablo 2. İslam tarihi öğretiminde karşılaşılan problemlere ilişkin öğretmen görüşleri

Kategori	Kod	Frekans
Öğretim Programından Kaynaklı	Ders saati hakkında problemler	Ö3 Ö14 Ö19
	Amaçları, perspektifi, yapısı ve uygulanması hakkında problemler	Ö7 Ö11 Ö16
	Kazanımlar hakkında problemler	Ö7 Ö3 Ö11 Ö13 Ö16
	Tarihsel düşünme becerilerine uygunluk hakkında problemler	Ö1 Ö3 Ö7 Ö9 Ö20
Ders Kitabından Kaynaklı	İçerik ve bilginin aktarılması	Ö1 Ö2 Ö3 Ö7 Ö8 Ö11 Ö16
	Kullanılan görsel ve etkinlikler	Ö4 Ö8 Ö11 Ö14 Ö19
	Kullanılan dil	Ö7 Ö8 Ö14 Ö20
Ders İşlenişinden Kaynaklı	Yöntem/Teknik	Ö2 Ö7 Ö18
	Beceri Kazandırma	Ö1 Ö7 Ö12
	Değer Kazandırma	Ö4 Ö10 Ö17

Görüşmeye katılan 20 tarih öğretmeninden 17'si, lise 9. sınıf tarih dersi müfredatında bulunan "İslam Medeniyetinin Doğuşu" ünitesini aktarıldığı üniteyi 12 ders saati içerisinde tamamladıklarını belirtirken, 3 öğretmen 12 ders saatinden daha fazla sürede konuyu tamamlayabildiklerini ifade etmişlerdir. Yapılan görüşmeler neticesinde öğretmenlerin mevcut konuları programın belirttiği süre içerisinde işlediklerini göstermektedir. Ancak öğretmenlerin büyük çoğunluğu 9. sınıf konularının içeriğini öğrenciler için fazla bulduklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan 20 öğretmenden 16'sı öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Mevcut hazır bulunuşluğu yeterli bulan öğretmenler ise bunun sebebi sorulduğunda geçmişte alınan sosyal bilgiler, din kültürü ahlak bilgisi gibi derslerin etkisinin olabileceği hatta ailede alınan dini eğitimin de buna etki edebileceğini ifade etmişlerdir. Bu soruya ilişkin öğretmenlerden bazıları şunları dile getirmişlerdir.

Ö 16: *Hazır bulunuşlukları kesinlikle yeterli değildir. Sosyal bilgiler dersinde 6. sınıfa denk gelen İslam tarihi konuları 9. sınıfa gelene kadar unutulmaktadır. 8. Sınıfta sınava bağlı olarak sadece inkılap tarihi verilmesi daha önceki tarih konularını zaten unutturmaktadır.*

Ö 7: *Yeterli hazır bulunurluğa sahip değiller. Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin etkisi az da olsa var ama farklı dersler ve kazanımları kapsadığı için katkısı yok.*

Ö 18: *Kısmen yeterlidir. Diğer tarih ünitelerine nazaran öğrencilerin İslam Tarihi konularına hazır bulunurluğu ve bilgi düzeyi daha fazla olduğunu gözlemledim. Bunda yalnızca geçmişte gördükleri sosyal bilgiler, din kültürü ve ahlak bilgisi gibi derslerin etkisi değil, aile eğitimi ve öğretiminin de buna katkı sağladığına inanmaktayım.*

Ders kitabında yer alan "İslam Medeniyetinin Doğuşu" ünitesinin konularını gerektiği şekilde içerdiğini düşünen 13 öğretmen varken 7 öğretmen ünitenin konuyu yüzeysel olarak içerdiğini ve daha detaylı aktarım olabileceğini ifade etmişlerdir. Ünitenin muhtevasına yönelik öğretmen görüşlerinden bazıları şunlardır.

Ö 3: *İslamiyet'in doğuşu ve yayılışına ait olay ve olguları, konuları kronolojik bir biçimde verilmiş ve yeterlidir.*

Ö 16: *Ünite siyasal gelişmeleri kronolojik bir sıralamaya tabii tutmuş ancak dünya tarihini etkileyen olayları yeterince vurgulayamadığı kanaatindeyim. Bu ünite Endülüslü medeniyetini, İslam bilim tarihini daha ilgi çekici olarak aktarmalıydı.*

Ders kitabındaki ilgili üniteye yer alan “metinler, görsel unsurlar, etkinlikler, okuma parçaları, değerlendirme soruları” gibi unsurların tarihsel düşünme becerilerine ve kazanımlara uygunluğu konusunda araştırmaya katılan 17 öğretmen mevcut içeriğin daha da geliştirilmesi gerektiğini şu cümlelerle ifade etmişlerdir.

Ö 8 *Ders kitaplarımızda daha kaliteli görseller ve çizimler kullanmalıyız. Eğer ders kitabına kalitesi bozuk, çözünürlüğü düşük görseller koyarsak meselenin somutlaşmasını sağlamıyor. Açıkçası bu ünitenin görsellerinin yeterince iyi seçildiğini düşünmüyorum.*

Ö 14: *Metinlerin dili çok ağır olmakla beraber öğrenci seviyesine uygun değildir. Görsel unsurlar yeterli ve etkili değildir. Öğrencinin dikkatini çekecek görsellerin sayısı artırılmalıdır. Etkinliklerin sayısı da yeterli değildir.*

Ö 20: *Ünite kullanılan metinler rivayetçi bir anlatımı benimsemiş. Düz anlatım çocuklarda yeterince ilgi uyandırmıyor. Tarihsel düşünme becerilerini destekleyici nitelikte etkinlikler oluşturulması istenebilirdi. Veda Hutbesi ve Medine Sözleşmesi metinlerinin verilmesi iyi olmuş.*

Araştırmaya katılan öğretmenlerden, “İslam Medeniyetinin Doğuşu” ünitesini işlerken ders kitabı dışında faydalandığınız materyaller var mı? sorusuna olumlu yanıt veren yalnızca 6 öğretmen olmuştur. Onlar da daha çok internet kaynaklı videolar ve Eba materyallerinden faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Ders kitabı dışında materyal kullanmayan öğretmenlere sebebi sorulduğunda, zaman kısıtlılığı, erişilebilir ve kullanışlı materyallerin bulunmaması, fiziki imkansızlıklar gibi cevaplar alınmıştır. “İslam Medeniyetinin Doğuşu” ünitesini işlerken kullandığınız yöntem/teknikler nelerdir? sorusuna ise 20 öğretmenden 14’ü düz anlatım yöntemini kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Ö 4: *Maalesef haftalık 2 ders saati farklı yöntem ve teknik kullanımını kısıtlamaktadır. Bu açıdan sadece anlatım yöntemi kullanmakta ve ödevlendirme yapmaktayım. Bu konu ile alakalı ders dışı etkinlik yapmadım.*

Ö 12: *Ders dışı etkinlik olarak bir İstanbul gezisinde Topkapı Sarayı Müzesi Kutsal Emanetler Dairesi ve İslam Eserleri Müzesi gezisine götürmüştük.*

“İslam Medeniyetinin Doğuşu” ünitesinde, tarih öğretim programında yer alan beş farklı kazanımın yeterli düzeyde aktarılabilirliğini düşünüyor musunuz?” sorusuna araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu kazanımların öğrenci seviyesinin üzerinde kaldığını ve yaptıkları ölçme değerlendirme çalışmalarında bu beş kazanımın yeterli düzeyde aktarılamadığını, mevcut kazanım sayısının azaltılarak öğretim etkinliklerinin artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

T7.1“Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika'nın genel durumunu açıklayabilecek düzeye geliyor mu?” Sorusuna genel olarak coğrafya bilgisinin yetersizliğinin bu kazanımın yerleşmesini güçleştirdiğini ifade ederken, Arap Yarımadasının durumunu genel özellikleriyle açıklayabildiklerinden bahsetmişlerdir.

Ö4 *Maalesef öğrencilerin coğrafi bilgilerinin yeterli olmaması, kitabın harita görsellerindeki eksikliği neticesinde öğrenci üç kıtayı karşılaştırıp sentez yapabilecek bir düzeye ulaşamamaktadır.*

T7.2“Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi’nde Müslümanların Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetlerini yeterince kavrayabiliyor mu?” sorusuna genel olarak olumlu cevaplar verilmiş bu kısmın ilerideki konulara nazaran daha anlaşılır olduğu belirtilmiş ancak yine de siyasal tarih ve sosyo-kültürel tarih detaylarının sebep sonuç ilişkisinin kurulmasında öğrencilerin zorlanabildikleri ifade edilmiştir.

Ö1: *Hz. Peygamber dönemi ile ilgili kısım daha net olarak anlaşılıyor fakat Dört Halife dönemindeki gelişmeler, genişleyen sınırlar, olayların kronolojisi yeterince iyi sindirilmeden sonraki konulara geçiyoruz. Dört Halife döneminde yaşanan olaylar daha detaylı verilebilir.*

Ö7: *Bu kazanım, sanırım öğrenciler tarafından daha kolay anlaşılıyor. Sosyal bilgiler, din kültürü ve Kur’an kursunda ağırlıklı olarak bu konulara yer verilmesinden kaynaklı olmalı, zira öğrenciler bu konuda daha büyük başarı gösteriyorlar.*

T7.3 “Emeviler ile İslam Devleti’nin yapısında meydana gelen değişimi analiz edebiliyor mu?” sorusuna verilen bazı ilginç cevaplar şu şekildedir.

Ö 9: *Bu konuda siyasi tarihe giren bir konu olarak nitelendirilebileceğinden öğrencilerin ilgisini çekiyor. İslam devletinin yapısının değiştiği kolayca anlaşılabilir. Burada dikkatimi çeken bir husus ise Emevi devletine karşı öğrencilerin düşmanca tavırlar göstermeleridir. Emevilerin İslam devletinin yapısını değiştirmesi olsun, uyguladığı politikaları olsun öğrenciler tarafından şiddetle eleştiriliyor. Belki de bu eleştirel yaklaşım konunun akılda kalmasını sağlıyor.*

T7.4 “Türklerin Abbasi Devleti’ndeki askerî ve siyasi gelişmelerde oynadıkları rolleri kavrayabiliyor mu?” sorusuna kazanım Türkler ile ilişkili olduğu için öğrencinin konuyla daha kolay bağ kurduğunu, Türk-Arap siyasal ilişkilerinin bu dönemde daha yakın ve olumlu olduğu ifade edilmiştir.

T7.5 “Öğrencileriniz “sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmi faaliyetleri değerlendirebiliyor mu?” sorusuna, öğrencinin İslam medeniyetinin bu yüzyıllar arasında bilimsel bir ilerleme içerisinde olduklarını genel manada bildikleri ancak bu bilim medeniyetinin bağlamını yeterince değerlendiremedikleri, kültür ve medeniyete dair konular işlenirken İlmî faaliyetler, ilim adamları ve eserlerinin öğrenciler tarafından öğrenilmesinin daha zor olduğu, daha bilgi ağırlıklı konular olduğu genel anlamda ifade edilmiştir.

“İslam Tarihi öğretiminde en çok karşılaşılan problemler nelerdir? Sizce öğrenciler en çok hangi meseleleri anlamakta zorlanıyor” sorusuna öğretmenler şu cevapları vermişlerdir.

Ö 2: *İslam tarihi konuları öğrenciler için fazla soyut kalıyor. Örneğin inkılap tarihi ya da Osmanlı tarihi konularını öğretirken elimizde daha çok doküman olduğu için, öğrenciler meseleleri daha somut anlıyor. İslam tarihi konularında daha somut ilerleyebilecek ders materyallerinde ihtiyacımız var.*

Ö 4: *İslam Tarihi konuları öğretilirken öğrencilere öğretim programında bulunan kök değerlerin kazandırılmadığı düşüncesindeyim. İşin sadece teorik kısmından bahsediyoruz. İslam Tarihi gibi bir üniteyi değer kazandırmakta kullanmazsak hangi üniteyi kullanacağız? Değer kazandırmak da tarih dersleri için önemli bir amaç olmalı. Bu sadece din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin meselesi değildir. Öğrenciye hem değer hem davranış kazandırmalı bu ünite.*

Ö 7: *İslam tarihinde genel itibari ile Arapça kelimelerin ve yabancı kavramların fazla olması kavram yanlışlığına ve kavram karışıklığına neden olmaktadır. Bu sorun, müfredatta yer alan kelimelerin öğrenci seviyesinin üstünde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple ders*

kitaplarının ve öğretmenlerin kullandığı tarihsel dilin anlaşılır olması öğrenciler açısından çok önemlidir. Kavramlara hakim olmayan öğrenci meseleyi anlamlandıramıyor.

Ö 9: En önemli sorun Araplardaki kabilecilik meselesinin yeterince anlaşılabilmesi. Yaşanan siyasal hadiselerin, iktidar mücadelelerinin ve savaşların bu kabilecilik sistemi üzerinden anlaşılması gerekir fakat dönemin Arap Yarımadasının toplumunun kültürel kodlarını öğrenciye tam olarak aktarmadan, siyasal meselelerini anlamalarını bekliyoruz. Bu da pek mümkün olmuyor.

Ö 13: Emeviler, Abbasiler gibi hanedanları, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası toplumdaki değişim ve sürekliliği, devlet ve kabile meselelerinin oluşumunu anlayamadıklarını düşünüyorum. Zaman ve mekan arasında bağlantı kurmakta zorlanıyorlar ve kronolojik olarak hangi hanedan döneminde kim var ve hangi coğrafyadalar anlaşılıyor. Emevi kimdir? Abbasi kimdir? Endülü's'te ne işleri var? Bunlar Türk mü Yoksa Arap mı? Bu sırada hangi devletlerle birbirlerine çağdaşlar? Bu sorular öğrenci zihninde yeterince cevaplanmıyor olabilir.

Ö 19: Tartışmalı ve hassas konuların öğretimi daha zor oluyor. Öğrencilerin zihninde oluşan kutsal alana tarihi hadiseler girdiği zaman kafa karışıklığı yaşıyorlar. Neden peygamberin ailesinin savaştığını çocuklara açıklamak zor oluyor. Siyasal tarih ve iktidar kavgalarını dini alandan ayırarak anlatmak zorlayabiliyor. Kutsal olanla tarihi olanı ayırt etmek en önemli mesele olabilir.

“İslam tarihi konularının öğretiminin daha nitelikli hale gelebilmesi için yapılması gerekenler (çözüm önerileriniz) nelerdir?” şeklinde yöneltilen soruya tarih öğretmenleri şu cevapları vermişlerdir.

Ö 3: Ünite içerikleri genel manada yeterlidir. Verilmesi gereken veriliyor fakat konuların sıralanışı, metin içinde konuların ani değişimi doğru değildir. Bu da öğrencide kavram karışıklığına neden olmaktadır. Konunun başlıklara ayrılarak ve yumuşak geçişlerle verilmesi karışıklığı önleyecek ve şekil olarak da daha anlaşılır durmasına olanak tanıyacaktır.

Ö 7: Tabii ki bu konuların öğretiminde öğrenci kavrayışı esas mesele, ancak bizim asıl problem noktamız öğretmen yeterlikleri. O açıdan öğretmenlerin tarihsel düşünme becerilerini kazandırmada aktif rol oynayarak rehberlik edeceği, İslam tarihi, Osmanlı tarihi gibi alanlarda özel öğretim yöntemleri konusunda uzmanlaşmış birikimli öğretmenlere ihtiyacımız var. Bu açıdan bu konularda uzman akademisyenler tarafından verilecek, hizmet içi eğitimler ve öğretmenlerin bu konuda gelişimleri desteklenmelidir.

Ö 9: Daha kullanışlı kavram sözlükleri hazırlanmalı, metin içinde kullanılan dil öğrenci seviyesine üstünde kalmamalıdır. Aksi halde konunun anlaşılmasını zorlaştırmakta ve öğrencinin ilgisini çekmemektedir. Kullanılan Arapça kelimeler azaltılmalı Türkçe karşılıkları kullanılarak verilmelidir. Dil kesinlikle öğrenci seviyesine uygun olarak sadeleştirilmelidir.

Ö 11: Ders kitabının öğretmen ve öğrencilerin ana materyali olduğundan öncelikle kitaba yönelik eksiklikler giderilmelidir. Kitapta ağır, anlaşılmaz bir dil kullanılarak hikaye anlatır gibi uzun metinlerin verilmesi yerine, kavram haritalı, zaman çizelgesi, diyagram ve grafiklerin kullanıldığı görsellerin yer aldığı bir kitap tasarlanmalı. O döneme ait bir belge yahut obje üzerinde öğrencilerin iyi hazırlanmış bir ders materyali ile çalışılması istenebilir. Öğretmenlerin internette kolay ulaşabileceği dijital ders materyallerinin olduğu web sayfaları tasarlanmalı ve MEB tarafından da bu sayfalar desteklenmelidir.

Ö 14: Tarih dersinin ve özelden İslam tarihine ayrılan sürenin ders saati artırılmalı. Daha nitelikli ve detaylı içerik hazırlanmalı. Ders kitapları kaynak kitaplar gibi daha verimli bir hale getirilmeli. Bilgiyi aktaran içerik yerine beceri haline getiren bir içerik hazırlanmalı.

Öğrencilerin bilgi öğrenirken yorumlayıp, yapılandırabileceği bir sistem oluşturulmalı Öğrenciyi aktif kılan öğretim yöntemi ön plana alınmalı. İçerik hazırlanırken uygulayıcıların fikirleri esas alınmalı. Tarih dersinin önemini kaybetmesi müsaade edilmemelidir. Tarih dersi konularıyla ortaokul sosyal bilgiler ve din kültürü konuları arasında ilişki kurulmalı.

Ö 18: Kesinlikle materyallerin çeşitli hale getirilmesini düşünüyorum. Öğrenciyi derste aktif hale getirmenin ve etkili öğrenmenin en önemli yolu dikkat çekici unsurları derste kullanmaktır. MEB tarafından hazırlanan beceri temelli etkinlik kitapları iyi bir başlangıç kabul edilebilir. İyi hazırlanmış ders materyallerine ihtiyacımız var.

Görüşmelere katılan tarih öğretmenlerinin tamamı İslam tarihi konularının öğretiminin önemini vurgulamış, tarih öğretiminin vazgeçilmez bir parçası olarak önemle aktarılması gereken konuların başında geldiğini dile getirmiştir. Ancak görüşler genel itibariyle öğretim programında, ders kitaplarında ve öğretim usullerinde ciddi bir iyileşmeye gidilmesi noktasında olmuştur. Öğretmenlerden bazıları Müslümanların tarihinin Müslüman toplumlar tarafından daha iyi bilinmesi gereğinin önemini vurgularken, görüşmeye katılan bazı öğretmenler de müfredat bütünlüğü içerisinde anlaşılmasının önemini vurgulamışlardır.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Literatürde İslam Tarihi konularının öğretim boyutu üzerine yapılmış yeterince çalışmanın olmaması, öğretmenlerin bu mesele hakkındaki görüşlerini ve hangi meselelere işaret ettiklerini önemli hale getirmiş, yapılacak olan yeni araştırmalar için fikir oluşturmuştur. Bu çalışma neticesinde öğretmen görüşlerini; öğretim programı hakkında görüşler, ders kitabı hakkında görüşler, dersin işleniş hakkında görüşler şeklinde tasnif etmek mümkündür.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu öğretim programı hakkındaki görüşlerini belirtirken, ders saati hakkında İslam Tarihi konularının öğretimine ayrılan 12 saatlik süreyi yeterli gördüklerini ve konu içeriğini bu süre dahilinde işleyebildiklerini ifade etmişlerdir. Ancak öğretmenlerin büyük çoğunluğu 9. sınıf konularının içeriğini öğrenciler için fazla bulduklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeye katılan tarih öğretmenlerinin tamamı İslam tarihi konularının öğretiminin önemini vurgulamış, tarih öğretiminin vazgeçilmez bir parçası olarak dikkatle aktarılması gereken konuların başında geldiğini dile getirmişlerdir. Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyi hakkında sorulan soruda, seviye genel itibariyle yetersiz bulunmuş, yeterli bulan öğretmenler ise geçmişte alınan sosyal bilgiler, din kültürü ahlak bilgisi gibi derslerin etkisi olabileceğini vurgulamışlardır. “İslam Medeniyetinin Doğuşu” ünitesinde, tarih öğretim programında yer alan beş farklı kazanımın yeterli düzeyde aktarılabilirdiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu kazanımların öğrenci seviyesinin üzerinde kaldığını ve yaptıkları ölçme değerlendirme çalışmalarında bahsedilen kazanımların yeterince olgunlaşmadığını ifade etmişlerdir. Bu açıdan İslam tarihi öğretimi için belirlenen hedefler içerik ve kazanımların uyumu yönünden yeniden irdelenmelidir. Ayrıca Keleşoğlu ve Akbaba, (2020)’da öğretim programlarındaki kazanımların azaltılması ya da ders saatlerinin arttırılmasının öğretimsel materyallerle zenginleştirilmiş aktif öğretim yöntem ve tekniklerinin uygulanmasını kolaylaştıracağını belirtmiştir. Ayrıca, Gökçe ve Işık (2011) Orta Asya Türk tarihi konularının öğretiminde karşılaşılan sorunların belirlenmesine yönelik yaptıkları çalışmalarda mekân ve zamanı algılamaya yönelik sorunlar ile ders kitaplarının niteliği ile ilgili birtakım problemlerin varlığını ortaya koymuşlardır. İslam tarihi konularının öğretimine yönelik alınan öğretmen görüşlerinde de benzer problemlerin görüldüğünü söylemek mümkündür.

Ders kitabı ve ders işleniş hakkındaki görüşlerde ise öğretmenlerin çoğu ders kitabında yer alan “İslam Medeniyetinin Doğuşu” ünitesinin konuları gerektiği şekilde içerdiğini düşünmektedirler ancak, ders kitabındaki ilgili ünite de yer alan “metinler, görsel unsurlar,

etkinlikler, okuma parçaları, değerlendirme soruları gibi unsurların tarihsel düşünme becerilerine ve kazanımlara uygunluğu konusunda araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu mevcut içeriğin daha da geliştirilmesi gerektiğini, mevcut ders kitabındaki görsel unsurları olumlu fakat yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir. İslam Medeniyetinin Doğuşu” ünitesini işlerken faydalandığınız materyaller var mı? sorusuna öğretmenlerin çoğu yalnızca ders kitabı kullandıkları cevabını vermişlerdir. Hangi öğretim yöntemlerini kullandıkları sorusuna ise, yirmi öğretmenden on altısı düz anlatım ve soru cevap yöntemi cevabını vermişlerdir. Geçmiş yıllarda yapılan saha çalışmalarına bakıldığında da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Şimşek, 2003; Doğan, 2007; Güler, & Şimşek, 2013; Çelikkaya, 2013). Bu cevabı veren öğretmenlerin çoğunluğu oluşturması öğretim yöntem ve teknikleri açısından ve materyal kullanımını açısından ne yazık ki olumsuz bir gösterge oluşturmaktadır.

İslam tarihi öğretiminde karşılaşılan problemler ele alındığında karşımıza birden fazla başlığın çıktığını söylemek mümkündür. Tarih öğretmenlerine göre İslam tarihi öğretiminde en önemli mesele olarak, kutsal olanla tarihsel olanın ayırt edilmesi noktasında öğrencilerin problem yaşadığı ifade edilmiş, tartışmalı ve hassas konuların aktarımının zor olduğu belirtilmiştir. İslam tarihinin aynı zamanda bir inancın ve kutsalın da tarihi oluşu öğrencilerin meseleye bakışını farklılaştırmaktadır. Konular içerik itibarıyla daha soyut kaldığı için anlamının zorlaştığı ifade edilmiş, konunun farklı materyallerle somutlaştırılması gerektiği belirtilmiştir. Konu, doğası gereği yabancı kavramlar ve terimler barındırdığı için anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple öğretmenin ve ders materyallerinin kullandığı tarihsel dil açık ve anlaşılır olmalı, öğrenci seviyesine uygun olarak üniteye özel, detaylı kavram sözlükleri hazırlanmalıdır. Konunun ağırlıklı olarak düz siyasi tarih üzerinden ilerlemesi, öğrencilerin zaman-mekân bağlantısı kurarak konuyu anlamalarını, döneme ve coğrafyaya ait özel şartların ve kavramların kavranmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla konunun öğretimi siyasi tarih-sosyal tarih dengesi gözetilerek işlenmelidir. Ayrıca karşılaşılan problemlerin çözülebilmesi için; öğretim programı ve belirlenen hedefler üzerinde gerekli düzenlemelerin yapılması, özel öğretim yöntemleri konusunda uzmanlaşmış öğretmenlerin yetiştirilebilmesi için öğretmen eğitimi üzerinde önemle durulması, ders kitaplarının iyileştirilmesi ve ders materyallerin çeşitlendirilmesi, bilgiyi doğrudan aktarmak yerine birincil ve ikincil kaynaklar, tarihi obje ve belgeler üzerinden araştırma yaparak öğrenciyi bir tarihçi gibi çalışmaya ve düşünmeye yönlendiren iyi hazırlanmış ders materyallerinin kullanılması, önerilmektedir. Ayrıca ülkemizde; Topkapı Sarayı Kutsal Emanetler Dairesi, Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Müzesi gibi döneme ait eser ve objelerin sergilendiği çok kıymetli müzeler mevcuttur. Bunları eğitim alanında çok daha kullanılabilir kılınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, B & Keleşoğlu, S (2020). Kullansam mı kullanmasam mı? sosyal bilgiler öğretiminde sinema ve dizi filmlerin kullanımına yönelik öğretmen deneyimleri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 4(2), 182 – 197. <https://doi.org/10.38015/sbyy.815187>
- Akbaba, B., Demirtaş, B., Birbudak, T. S. & Kılcan, B. (2016). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi öğretimine yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(3), 1343-1358.
- Avcı, C. (2012). *İlk dönem İslam Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Aktaş, Y. Z. (2018). *Türkiye’de tarih ders kitaplarında İslam tarihi konularının öğretimi (1931-1977)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Aktaş, Y.Z. & Ünal, U. (2018). 1931-1977 yılları arasında Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarında Hz. Muhammed anlatısı. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi JRES*, 5(2), 46-65.
- Aydın, F. (2021). *İmam Hatip liselerinde okutulan İslâm Kültür ve Medeniyeti dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Bilim Dalı.
- Ayrancı, İ. (2014). Cumhuriyet döneminde yapılan ilk resmi İslam tarihi çalışmaları (tarih II ortazamanlar ders kitabı örneği). *Dini Araştırmalar*, 17(45 (15-12-2014)), 115-136.
- Beg, M. A. J. (2006). The problems of teaching Islâmic history. *The Muslim Educational Trust, Issues in Islâmic Education*, 1, 51- 60.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Çelikkaya, T. (2013). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim araç-gereç ve materyallerini kullanma düzeyleri, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 73-105.
- Dadan, A. (2019). Türkiye’de Arapça ilahiyat programında yürütülen siyer ve İslam tarihi dersi öğretimindeki bazı problemler ve öğrenci beklentileri üzerine değerlendirmeler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46(46), 95-106.
- Doğan, Y. (2007). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanımı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Douglass, S. L., & Dunn, R. E. (2003). Interpreting Islam in American Schools. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 588, 52–72. <http://www.jstor.org/stable/1049854>
- Gökçe, M., & IŞIK, H. (2011). Orta Asya Türk tarihi konularının öğretiminde karşılaşılan sorunlar üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 6(4), 563-592.
- Güler, M. & Şimşek, A. (2013). Öğretmen ve öğretmen adayı görüşlerine göre lise Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi dersinin öğretiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 543-575.
- İnalçık, H. (1953). Some remarks on the study of history in Islamic countries, *The Middle East Journal*, 7(4), 451- 455.
- Kazancıoğlu, H. (2021). II. Meşrûtiyet döneminde ilköğretimler için hazırlanmış bir İslâm tarihi kitabı: târîh-i İslâm okuyorum. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 75-119.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kırmit, Ö. F. (2020). *Lise tarih ders kitaplarında İslam tarihi konu anlatımı (1923-1960) / In high school history textbooks lecturing of Islamic history (1923-1960)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Kinloch, N. (2005). A need to know: Islamic history and the school curriculum. *Teaching History*, 120, 25–31. <http://www.jstor.org/stable/43259161>
- Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş*. Ankara: Bilgesu.
- MEB (2014). *İslam Tarihi Dersi Öğretim Programı* Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu

- MEB (2018). *Orta Öğretim Tarih Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2021). *Beceri temelli etkinlik Kitabı*. ogmmateryal.eba.gov.tr/panel/upload/etklesml/kitap/becer_temell/9/tarih/ndex.html sayfasından erişilmiştir.
- Ocak, A. Y. (2020). Türkiye İslam tarihçiliğine eleştirel bir yaklaşım tecrübesi ve yeni bir tarih yazımı teklif taslağı. *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 7, 15 – 26.
- Sadık Yılmaz, H. & Avcı, H. E. (2018). Türkiye’de tarih öğretiminde karşılaşılan problemler üzerine bir araştırma. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 320-344.
- Şimşek, A. 2003. "Tarih Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı". *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 143- 157.
- Türnüklü, D. A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24 (24), 543-559. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10372/126941>
- Yalçın, M. (2006). *Eğitimde gözlem ve değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Özkan, M. (2010). Kur’ân kıssalarının İslâm târihi öğretimi açısından referans olabilirliği üzerine. *Marife*, 10(3), 91-113.
- Taşkıran, H. ve Tarık, R. (2019). İran ve Türkiye’deki ortaöğretim İslam tarihi ders kitaplarında dört halife dönemi: karşılaştırmalı bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 12- 29.
- Tanrıöğen, G. (1993). *Effects of curriculum reform in California on the treatment of Islam in world history textbooks*. (PhD thesis). University of California
- Ürkmez, N. (2016). Mekteplerde okutulacak tarih ders kitapları hakkında sultan II. Abdülhamid’e sunulmuş iki rapor. *Turkish History Education Journal*, 5 (1), 280-296.
- Taşer, S., & Polat, R. (2015). Çağ taksimi konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 10(2), 929-940.
- Turan, E. Z. (2019). İlahiyat Fakültesi Öğretmen Adaylarının Şükür, Tevekkül ve Taassup Kavramlarının Öğretimi ile İlgili Görüşleri. *1. International Cappadocia Congress of Philosophy and Social Sciences*. 802- 812.
- Tamdoğan, N. Ö., & Aktan, M. B. (2019). Fen bilimleri derslerinde Türk-İslam bilginlerinin öğretilmesine dair öğretmen ve uzman görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(224), 241- 266.